

KEMECSI LAJOS

TÁRGYAK, SZÖVEGEK, SZIMBÓLUMOK. GONDOLATOK A NÉPRAJZI MÚZEUM ÚJ ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSÁNAK KONCEPCIÓJÁRÓL

A társadalmi hasznosság fölismerése és fölismertetése az intézmények fennmaradásának és fejlesztésének alapföltétele. A fenti tétellel szoros összefüggésben megállapítható, hogy a korszerű néprajzi múzeumok és a kiállítások a kritikai vizsgálat tárgyává és terepévé váltak az utóbbi évtizedben (vö. pl. Frazon szerk. 2018, Black 2012). A múzeumi kiállítási kultúra illetve a kapcsolódó kurátori tevékenység egyaránt társadalom- és kultúratudományi elemzések és elméleti és módszertani szakmai felvetések fókuszába kerültek (pl. Ferracuti–Frasca–Lattanzi eds. 2013, Pagani 2018). Európában 2008 és 2013 között zajlott tíz néprajzi múzeum részvételével az *Ethnography Museums and World Cultures* projekt, melynek eredményeként számos új állandó kiállítás is megvalósult (Harris–O’Hanlon 2018: 10). A kutatás eredményeiről beszámoló gazdagon illusztrált kötetben a Bécsből a közelmúltban a hamburgi *Museum am Rothenbaum World Cultures and Arts* (MARKK) igazgatójának átkerült Barbara Plankensteiner az utóbbi években zajló átalakulási folyamat értő elemzését is közzétette. Az „etnográfiai” és a „World Culture” múzeumok kiállításai közötti különbségeket is elemző írást az érintett tíz európai intézmény vezetőivel készített interjúk egészítik ki (Plankensteiner ed. 2018: 25–42).¹ Az utóbbi két évtizedben felmerült és számos esetben megvalósult

1 A 10 elemzett intézmény: Weltmuseum (Bécs, Ausztria), National Museum of World Cultures (Leiden/Amsterdam/Berg en Dal, Hollandia), Royal Museum for Central Africa (Tervuren, Belgium), Mucem – Museum of European and Mediterranean Civilisations (Marseille, Franciaország), National Museums of World Culture (Stockholm/Gothenburg, Svédország), Linden-Museum Stuttgart (Németország), Museo delle Civiltà/Museo Preistorico Etnografico „Luigi Pigorini” (Róma, Olaszország), Museum of Archaeology and Antropology (Cambridge, Anglia), Slovene Ethnographic Museum (Ljubljana, Szlovénia), Barcelona Ethnological and World Cultures Museum (Spanyolország).

egyes intézmények nevének a megváltoztatása – mintegy a koncepcionális változások szimbólumaként is (Pagani 2018: 30). A budapesti Néprajzi Múzeum esetében az elmúlt fél évtizedben komolyan nem merült föl a patinás név módosítása.

Nemzetközi szinten a sikeres múzeumok a diszciplináris kötöttségektől mentesen kiállítási gyakorlatuk szerves részévé, formáló elemévé tették a módszertani változások eredményeit. Elérhetőek mára olyan önreflexív indíttatású elemzések és föltáró munkák, melyek egy-egy tárlat megvalósítását egészen a kiinduló ötlettől kísérik végig a kivitelezés utolsó fázisáig, sőt a projekt részeként kidolgozott ismeretátadási – múzeum-pedagógiai elemekig.² Természetesen az esetleg kudarcot szenvedett, vagy a kényszerű kompromisszumok miatt kiüresedett és koncepcionálisan végletesen meggyengült múzeumi tárlatok tanulságainak megismerése lényegesen nehezebb, mint az akár zajos közönségsikert, illetve széleskörű szakmai elismertséget elértéké. A valódi önreflexív elemzések abba az irányba mutatnak, hogy a korszerű múzeum a kérdések és az alternatív olvasatok szubjektív tereként működik. (Fyfe 2011: 41–45.) A fenti rendszerszintű folyamatokhoz igazodva a Néprajzi Múzeum magyar és nemzetközi gyűjteményeinek kritikai feltárásával összhangban készítjük elő az intézmény új állandó kiállítását.

A Néprajzi Múzeum új állandó tárlatának tematikája központi kérdéskörnek számít az intézményi praxison túl is. A városligeti épületben tervezett 3500 négyzetméteres állandó kiállítási tér lehetőséget kínál egy korszerű szemléletű, nagyszabású látogatóbarát tárlat létrehozására. Ez az alapterület a korábbi állandó tárlatnak a háromszorosa lesz. Az interaktív eszközökkel felszerelt kiállítás fővállalja a hétköznapi kultúra egyes kulcselemeinek bemutatását és értelmezését, reflektálva a látogató mai életvilágára, ismereteire is. A Néprajzi Múzeum új állandó kiállításában kiemelt jelentőségű lesz a látogató találkozása a műtárgyakkal. Az új épületre általánosan jellemző a teljes körű, nyitott, közvetlen hozzáférés. A láthatóvá válás és a hozzáférhetővé tétel a múzeum és a nyilvánosság találkozási pontján jön létre (Frazon 2011: 25). Az új 34000 négyzetméteres hatalmas épület építészeti programjának megfogalmazása az intézmény munkájának eredményeként született meg. Ez alapján születtek meg a pályázati kiírásra reagáló nemzetközi tervek és koncepciók, melyek közül a magyar *Napur Architect* építészirodáé lett a győztes. A köszöntő tanulmány írásakor a Néprajzi Múzeum kiállításainak is helyet biztosító új épület mélyépítési munkálatai már befejeződtek és elindul a magasépítési fázis. A projekt ütemezése szerint az új épület 2021-ben készül el. Szintén a tanulmány írásával egybeesően vált nyilvánossá 2018. decemberében, hogy a Néprajzi Múzeum új épülete elnyerte a legjobb európai középület, illetve a világ legjobb középülete díját is egy nemzetközi szakmai fórumon (*International Property Awards*, London).³

Az új helyszínre költözése a Néprajzi Múzeumnak kiváló alkalmat kínál koncepcionális megújulásra is a fizikai helyváltoztatással párhuzamosan. A múzeumok épület rekonstrukciói külföldön számos alkalommal kínáltak lehetőséget az állandó tárlatok modernizálására. A teljesség igénye nélkül az utóbbi két évtizedben így változott a *Castello D'Albertis Museo delle Culture del Mondo* Genova, *Tropenmuseum* Amszterdam, *Musée du quai Branly* Párizs, *Musée des Civilisations de l'Europe et de la Méditerranée* Marseille, *Rautenstrauch-Joest-Museum Kulturen der Welt* Köln, *Världskulturmuseet* Göteborg, *Pitt Rivers Museum* Oxford, *Weltkulturen Museum* Frankfurt, *Musée royal*

2 Egy kiváló és kevésbé ismert példa a valenciai néprajzi múzeum által megvalósított észak-amerikai indián identitást elemző tárlat létrejöttét dokumentáló kötet, melyben a legelső kézzel rajzolt ötlet vázlatok és szöveghő kezdemények is megjelennek (Beltrán–Saiz–Cardona 2018).

3 Forrás: <http://ligetbudapest.hu/kozerdeku/a-vilag-legjobb-koezepulete-lett-a-liget-budapest-projekt-reszekent-megvalosulo-uj-neprajzi-muzeum>; letöltés ideje: 2018. december 6.

d’Afrique central Tervuren, *Musée d’Ethnographie de Genève* Genf, *Weltmuseum* Bécs (Pagani 2018: 33–36).

A Néprajzi Múzeum érvényes küldetésnyilatkozatában megfogalmazott társadalmi múzeum Magyarországon ma még kevésbé elterjedt kategória (Chaumier 2013: 8, Watremez 2018: 60–61). A társadalmi múzeumi működés fő jellemzői közé tartozó participáció és a diszkurzivitás erőteljes kutatási tendenciaként jelentkezik az új kiállítási programban (Foster 2018). Az intézmény másfél évszázad alatt formálódott saját gyűjtemények anyagának feldolgozása, a szakmai- illetve a nagyközönség számára minél teljesebb formában való közzététele rendkívüli tudományos kihívást jelent. Ennek a gyűjteményfeltáró tevékenységnek nélkülözhetetlen, ám az utóbbi évtizedig kevésbé hangsúlyos területe az állandó kiállítások formájában, alap kutatás szinten való feldolgozása és bemutatása, ezáltal megnyitása és hozzáférhetővé tétele további – akár más szempontú – kutatások számára. A kiállítás meghatározó szempontjai között kiemelt jelentőségű az utóbbi évtizedben nemzetközi téren már lezajlott interpretatív fordulat és a kiállított kultúrák viszonyrendszerének átértékelése (Shelton 2011: 65–75). Hangsúlyos továbbá az új tárlatban a történeti gyűjtemények dialógusa a jelenkorral, azaz a diakrón és szinkrón vizsgálatok összefüggései. Az „új muzeológia” és a bemutatás formáinak egymást alakító jellemzői szintén sajátos szempontokat kapcsolnak a kutatási tematikához (Wilhelm 2016: 127).

A társadalmi múzeumi küldetés megfogalmazásán túl, tervezett és kitartó munkára van szükség, hogy valóban átmenjen a gyakorlatba az elviekben kifejtett elképzelés. A társadalmi múzeumi feladatvállalás részeként elkerülhetetlen az újabb muzeológiai tendencia következetes érvényesítése, amely a participációban, közösségekben, együttműködésekben gondolkodik, aktuális igényekre reagál és reflexiókat generál. A modern múzeumnak kitüntetett feladata, hogy összekapcsolja a jelen gyakorlatát a kulturális örökséggel. (Castells 2012: 37–38.) A társadalmi hasznosság felismerése és felismertetése, a paradigmaváltás, az intézmények fennmaradásának és fejlesztésének alapfeltétele. Az új muzeológia lényegét elsősorban a múzeum történeti létének, a történetiség, tehát a változékonyság élményének tudatosulása adja (Macdonald 2016).

Az új állandó kiállítási program kialakításakor eredményesen támaszkodtunk a magyar és nemzetközi korábban megkezdett és sikeresen folyó kutatások elméleti, módszertani eredményeire. Elengedhetetlen, hogy a nemzetközi szakirodalom⁴ és a konkrét intézmények, szereplők, ágensek, fogalmak ismeretében és következetes alkalmazásával fogalmazzuk meg a Néprajzi Múzeum új állandó kiállításaira vonatkozóan aktuális kérdéseinket, válaszainkat. Ismeretesek nemzetközi jó gyakorlatok a megújuló múzeumok társadalmi és lokális pozicionálásának is, mely tapasztalatokat messzemenően indokolt a Néprajzi Múzeumban is hasznosítani (pl. Schmelz hrsg. 2013, vö. Kovács 2017, Plankensteiner ed. 2018). A múzeumi épületeknek folyamatosan növekvő jelentőségét jelzi, hogy külföldi példák szerint a még az új üres épületek látogatottsága is kiugró! (György 2013: 59.) Ismeretes olyan elképzelés is, mely szerint nem elengedhetetlen egy intézmény számára a saját állandó kiállítás megvalósítása, mert következetes és hiteles időszaki tárlatok sorozatával helyettesíthető egy „klasszikus” állandó kiállítás.

Magam részéről nem osztom ezt az elképzelést és a Néprajzi Múzeum munkatársai számára sem volt kérdéses, hogy az új épületben végre lehetőség nyílik egy új állandó tárlat megvalósítására – mely lehetőséggel jól kell sáfárkodnia az intézménynek. Sajátos

⁴ A könyvtárnyi vonatkozó irodalomból a tanulmányban törekedtem a legfrissebbek közül is elsősorban a Néprajzi Múzeum szakkönyvtárában is elérhetőkre hivatkozni.

helyzetként értékelhető, hogy a Néprajzi Múzeumnak a legutóbbi állandó kiállítása – mely csak a magyar vonatkozású gyűjteményi anyag bemutatását célozta – 1991-ben nyílt meg, és kisebb felújításoktól eltekintve érdemi változások nélkül egészen 2017 végéig volt látogatható a Kossuth téri épületben. Ez alatt a 26 év alatt közel 3 millióan tekintették meg és minden tűzadás nélkül állíthatjuk, hogy a hagyományos magyar népi kultúráról kialakult képet egyedülálló módon formálta a tárlat.

A városligeti új múzeum épülettel szemben támasztott szakmai elvárások különös hangsúllyal jelennek meg az időszaki és az állandó kiállítási terekkel kapcsolatban. A tervezést érdemben segítette a nemzetközi szinten már sikeresen megvalósult projektek jellemzőinek megismerése. Az elmúlt években intenzív tanulmányutakat szerveztünk a Néprajzi Múzeum rendkívül kiterjedt külföldi intézményi hálózatára építve. Igyekeztünk az új vagy megújuló épületekkel bíró külföldi intézmények mellett olyanokat is felkeresni és tájékozódni a tapasztalataikról, melyek korszerű állandó kiállításokkal sikeres mintákat közvetíthetnek számunkra. A múzeumok állandó kiállításai nem csak a különféle muzeológiai koncepciók szempontjából jelentenek izgalmas, alapos megvitatásra érdemes terepet, hanem a térszervezés, látványtervezés, grafikai tervezés formái, megoldásai és időtállósága is megkerülhetetlen komponensek a tervező munkában. Továbbá a gyűjteményi tárgyak műtárgyvédelmi, állagmegóvási és biztonságtechnikai szempontjai sem hagyhatók figyelmen kívül a munka során – sem gyakorlati, sem módszertani perspektívából.

A múzeumi kiállítások kiindulópontja minden esetben a tárgygyűjtemény; ez az, amiben sajátos a múzeumok helyzete más bemutató- vagy oktatási intézményekhez képest. A Néprajzi Múzeum új épületbe költözése kiváló lehetőséget teremt egy új állandó tárlat megvalósítására. Az értékes gyűjteményi anyag nagyobb mértékű láttatása fontos szempont az új épület koncepciójában, mely a kiállítási terek növelését tette kívánatossá. A megnövekedett kiállító tér a múzeum gyűjteményeinek a korábbiánál többszörösen nagyobb részét teszi közvetlenül megismerhetővé a látogatók számára. Míg korábban legfeljebb a teljes gyűjtemény 1-1,5%-a volt látható az állandó tárlaton, a most formálódó tervek szerint ez az arány elérheti a nemzetközi szinten is kimagaslónak értékelhető 6-7%-ot is!

Az új épület lehetőséget teremt a Múzeumnak arra, hogy a hagyományos osztályozási kategóriákon túllépve, átfogó tárlaton mutassa be az emberiség kulturális sokszínűségét, egymás mellé állítsa a hagyományos társadalmak tárgyi kultúráját és napjaink szokásvilágát és tárgyi kontextusát. A megismert nemzetközi tapasztalatok alapján fontos jellemző, hogy a különböző múzeumi kiállításokban a legkülönbözőbb szituációk és kontextusok jelennek meg szcenírozott formában. (Schindlbeck 2016, Boyle–Hagmann 2017.) Más-más didaktikai, pedagógiai vizuális és emocionális megközelítést igényel a térhez kötött történések és események, társadalmi struktúrák és történeti életvilágok múzeumi színrevitele (Frazon 2011: 70, Bedford 2014).⁵ A Néprajzi Múzeum kiállítási területei a nemzetközi múzeum építészeti trendeknek megfelelően egyéni karakterrel bíró, de a különböző kiállítások és műtárgyak elhelyezéséhez adaptív, flexibilis helyszínt biztosító belső terek.

Az épület adottságaival összhangban a látogatók számára egy sajátos megoldással a konkrét állandó kiállítási terek elérése előtt lehetőség nyílik közvetlen találkozásra a

5 Kiváló példa erre a scenográfiai megoldásokat is részletes elemzéssel közreadó katalógusa a Svájcban Neuchâtelben működő Musée d'ethnographie 2018-ban megjelent katalógusa (Gonseth et al. 2018).

múzeum gyűjteményeivel. A tervezés korai szakaszában sikerült a mérnöki részről érkezett felvetést elhárítani egy-egy „ikonikus” műtárgy kiemelt helyszínű (előcsarnok, látogatóközpont, lépcsőház) elhelyezésére vonatkozóan. A mérnöki megfogalmazással „szimbolikus értelmű”, mintegy „ikonikus erejű” üzenetet hordozó tárgyak kontextusból kiszakított építészeti gesztusként való szerepeltetését a múzeum szakmai érvekkel hátrította el.

Ezzel a tartalmi szempontból megkérdőjelezhető megoldással szemben viszont a Néprajzi Múzeum új főépületében lehetősége nyílik az intézménynek a közismert és elterjedt látványraktári funkció továbbfejlesztésével az állandó tárlattól térben elkülönülő kiállítást is megvalósítania.⁶ A Kerámia-térnek nevezett állandó kiállítás múzeumi látványtár, nyitott gyűjteményi tér lesz. A hagyományos látványraktárakkal ellentétben nem a raktár fizikai terébe engedi be a látogatókat, hanem a műtárgyak és műhelytitkok szellemi erőterébe (Thiemeyer 2017: 150–153). Az épület földszint alatti kiállítási tereihez vezető kétoldalú hosszú lépcsők mellett valósul meg a komplex múzeumi tér, amelynek két önálló téreleme két különböző, önállóan is értelmezhető, de egymással összefüggő kaput nyit a múzeumba. Erős vizuális hatás révén a tér azok számára is közvetít egyfajta múzeumképet, aki sem a tárlatvezetés, sem az egyéni felfedezés lehetőségével nem kíván élni, csak átsétál a folyosókon. Az épület és az intézmény nyitott, demokratikus jellegét erősítendő, az így keresztülhaladó érdeklődőknek nem szükséges belépőjegyet vásárolniuk, annak hiányában is közvetlen ismeretekhez juthatnak a Kerámia-tér kiállításán keresztül.

A Kerámia-tér elhelyezésére kb. 2000 négyzetméter kiállítófelület szolgál, összesen közel 4000 db (!) műtárggyal. A két térrészt együttesen olvasva kapják a látogatók a kerámia-téma komplex múzeumi értelmezését: az állandó kiállításokra jellemző rendszerszerű, teljességre törekvő gondolkodást. A tárgytypus-sorozatok a klasszikus múzeumi gyűjtés és rendszerezés meghatározó munkamódszerét írják ki a látogatói térbe. Az állandó kiállítás az általános múzeum- és gyűjteménytörténeti információk mellett a kerámiakutatás Néprajzi Múzeumhoz és tárgyaihoz szorosan kötődő két hangsúlyos területet is kijelöli: a kerámiatipológiát és a regionális kerámiastílusokra épülő fazekasközpont-kutatást.

A levezető lépcsők menti Kerámia-térrel megismerkedő látogató döntését követően a belépőjegy megvásárlásával a központi térből nyíló állandó kiállítása, vagy a másik oldalról nyíló időszakos tárlatoknak helyet adó térbe juthat. A Néprajzi Múzeum új állandó tárlatának műfaja hangsúlyozottan saját gyűjteményi tárgyakra épülő, a múzeum küldetésnyilatkozatával összehangolt üzeneteket megfogalmazó állandó kiállítás. Ehhez a megközelítéshez kiváló alapot kínál az intézmény gyűjteményeit bemutató összefoglalás (Fejős főszerk. 2000).

Az állandó kiállítás részletes tematikája és forgatókönyve kidolgozás alatt áll, különböző múzeumi munkacsoportok dolgoznak a koncepció fejlesztésén, az elfogadott alapelvek érvényesítésével.⁷ Az állandó kiállítási projekt megvalósítását érdemben támogatja egy célzott négy éves kutatási pályázat.⁸ A projekt megvalósítása során hosszas előkészítő fázisra épülő feladatrend működik. A még 2016-ban megkezdett széleskörű

6 A Kerámia tér koncepciójánál Schleicher Vera és Vida Gabriella szövegére támaszkodhattam.

7 A tematikai elemek összefoglalásánál Frazon Zsófia, Granasztói Péter, Hajdu Ágnes, Lackner Mónika, Schleicher Vera, Szarvas Zsuzsanna, Szeljak György, Wilhelm Gábor javaslatainak részleteire támaszkodtam.

8 Az Útközben – a Néprajzi Múzeum új állandó kiállításának előkészítése című NKFI 119665 kutatás projektvezetője Szarvas Zsuzsa főigazgató-helyettes.

munkatársi „ötlet” felméréssel induló, majd azokat több fordulóban a szakmai közösség által megtárgyaló programrészt követően, 2017 folyamán kidolgozásra került a közös fogalmi háló és értelmezési mező. Az elmélyült könyvészeti kutatást segíti a célzott szakkönyv beszerzési program, melynek során a Néprajzi Múzeum szakkönyvtárába a legfontosabb idegen nyelvű szakkönyvek és folyóiratok is beszerzésre kerülnek.⁹

A kiállítás hosszú távra készül – legalább egy évtizedre (!) –, ezért nem kíván aktuális szaktudományos és társadalmi paradigmákat megfogalmazni. Azt a történeti korpuszt törekszik korszerű prezentációs eszközökkel közkinccsé tenni, amely a kizárólagosan a Néprajzi Múzeumra jellemző történeti tudáshoz, de ezek időben változó reflexióihoz is hozzáférést enged.

Az új épület földalatti szintjén két önálló épületrészben megvalósított, összesen 3500 négyzetméter alapterületű kiállítás, mintegy 5000 műtárgy, többszáz archív fotó- filmrészlet és hangzóanyag felhasználásával jön létre. Az új állandó tárlat nem fogalmaz meg egyetlen kizárólagos narratívát. Struktúrája célzottan moduláris, ami lehetőséget ad a kronológiai, intézménytörténeti, társadalmi, tematikus és művészeti perspektívák egy kiállításon belüli váltására is (vö. Frazon–Wilhelm szerk. 2016). A sokféle, egymástól nagyon különböző célcsoport hasonló komplexitást követel meg a múzeum profilját és küldetését meghatározó három nagy tárgytípus – Kárpát-medencei paraszti tárgyak, nemzetközi anyag, kortárs tárgyak – együttes használatában. Egyes tematikus egységek lehetővé teszik, sőt megkívánják ezek együttes bemutatását (pl. tárgy- és múzeumelméleti megközelítések, tárgybiografikus elemzések), más témák azonban egy kiállítási egységen belül homogén anyagra támaszkodnak (pl. őshazakutatás, népművészet).

Az egyes – fizikailag egymástól távolabb elhelyezkedő – modulok tematikus ösvénynyé szervezése többféle olvasatot és egyben célcsoportokra szabott kiállítási útvonalat tesz lehetővé. Ezek kialakítását szolgálja az árnyalt és rétegzett, de mégis összehangolt fogalomhasználat, amely közvetlen vagy közvetett, általános vagy konkrét módon a kiállítás központi gondolataihoz kötődik.

A három éve zajló projektelőkészítő viták és műhelymunkák kirajzolták azt a „*Mi a néprajzi múzeum?*” illetve „*Mi a néprajzi tárgy?*” többszintű értelmezésén nyugvó gondolatot, amely intellektuális értelemben megalapozza egyrészt a kiállítás témáit, másrészt prezentációs-interpretációs eszközeit. A múzeumi néprajzi és antropológiai tárgygyűjtés túllép a helyszíni antropológiai, néprajzi kutatásokon azzal, hogy kiemeli e tárgyakat a múzeum előtti használatukból, és ennek fókuszban tartásával *áthelyezi* őket egy múzeumi, gyűjteményi használatba. Ennek konkrét indoka sokféle, és időben, térben változó, a közös bennük, hogy a tárgy képes összekötni a múzeum előtti tárgyhasználatokat a gyűjtemény helyzetével. A múzeumi és/vagy néprajzi tárgyról való gondolkodásban hasznos irány Jankó/Bátky Útmutatójának kiállítási térbe írása, mint egy adott intézmény- és tudománytörténeti pillanatban megfogalmazott állásfoglalás és mint olyan tárgykorpusz, amelyre 1900 körül már néprajzi tárgyként lehetett tekinteni, s ma is a Néprajzi Múzeum gyűjteményeiben van.

Kiemelt szerepet kapnak az új állandó kiállításban a korszerű tárgyelméleti kutatások eredményei (Bonnot 2014). Így a múzeum korábbi sikeres időszak kiállításain és a MaDok program projektjein kutatott hétköznapi tárgy/múzeumi tárgy/történeti tárgy/kortárs tárgy problémakör is (Fejős 2014: 319–321, 2017: 14–16). A megváltozott

9 A legfontosabb aktuális idegennyelvű tanulmányokból a kutatási projekt részeként egy fordítás válogatás is megjelent a közvetlen intézményi hasznosítást messze meghaladó szándékkal (Foster–Földessy–Hajdu–Szarvas–Szeljak szerk. 2018).

szemlélet szerint az emberekhez hasonlóan a tárgyak is rendelkezhetnek cselekvőképességgel, és ellenállóak azzal az időtlen reprezentációval szemben, amelyet a múzeumok hajlamosak voltak rájuk kényszeríteni (Harris–O’Hanlon 2018: 11). Izgalmas bemutatási lehetőségeket kínál a múzeumi formációs folyamatok, a múzeumelméleti és intézménytörténeti jelenségek, problémák tematizálása a múzeum gyűjteményeiből vett tárgyak és tárgycsoportok és dokumentumok alapján. A gyűjtés-gyűjteményképzés általános és az intézményre jellemző elvei és gyakorlata számos tárgycsoporton keresztül tárgyalható. Ennek megfelelően a nyugati múzeumi világban meghatározó jelentőségű koloniális diskurzus, a kulturális relativizmus és a múzeum gyűjteményét megalapozó jelentősebb terepkutatások kritikai bemutatása tárgyak, fotók, élettörténetek felhasználásával interpretálódik.

A tárgybiográfiai megközelítést, a tárgyak és emberek kapcsolatának utóbbi évtizedben terjedő elemzési módszerét ideális esetben a terepen dolgozó antropológus tudja legjobban megvalósítani. Ez kiválóan alkalmas arra, hogy a gyűjteményekből kiválasztott tárgyakon, egy-egy példán, az adott tárgyak helyzeteinek, identitásának változásán keresztül adjunk képet a tárgyak társadalmi-funkcionális illetve ember és tárgy változó kapcsolatáról.

A nemzetközi területtel párhuzamosan a magyar néprajztudomány és a magyar néprajzi múzeológia alapkérdései közül a tervezett kiállítás kiemelten kezeli a népművészeti tematikát. A fogalom kritikai bemutatása, a Kárpát-medencei paraszti tárgykultúra számos díszített és díszítetlen tárgytipusán keresztül jut el a kiállítás a népművészetnek a művészetekre és a modern hétköznapi tárgykultúrára gyakorolt hatásainak vizsgálatáig. Számos korábbi sikeres időszak kiállítás tapasztalataira építve tárgyalja a tárlat az önellátás, a háziipar, a kézműipar és a kereskedelem összetett rendszerének hatásait a hagyományos tárgyi kultúrára. (Fejős szerk. 2006, 2008.) Az intézmény egyedülállóan gazdag vonatkozó gyűjteményeire építve számos példán keresztül bemutatja a kiállítás a művészeti stílusok történeti rétegeit a paraszti környezetet átható díszítőművészetben és a motívum, szimbólum, autenticitás és tárgykontextusváltás fogalmait. A kiállítás a népi kultúra művészeti szempontú dokumentálásából, kutatásából és felhasználásából választ ki elemeket és mutatja be azokat társadalmi kommunikációban betöltött szerepükben. A válogatásban fontos szempont, hogy a bemutatott időszak (1870–2020) differenciált, a legfontosabb jelenségeit érintő bemutatására törekszik. A koncepció kidolgozásakor egyértelművé vált, hogy a látványosságra törekvés – például a szembetűnő, díszített tárgyak kiválogatása, kiállításuk módja semmiképpen nem lehet a koncepciót formáló jellemző. A kiállítás érinti a magyar népművészet felfedezésének fontos fórumait, kiadványait, a háziipari szervezések eszmei és szervezeti hátterét is. Tudatosan felvállalt mozaikos kép, mely ezzel a bemutatással is sugallja, hogy nem egy egységes népi kultúráról beszélünk, a magyar népművészet nem egyetlen, összefüggő korpusz, hanem önkényesen kiválasztott, kiemelt elemek halmaza. A tárlat célja, hogy a magyar népművészet tudományos, kutatáson alapuló hiteles eredményeit tárja a közönség elé: a társadalom egyes rétegeiben élő naiv, áltudományos elképzelések helyett valós történeti elbeszélés keretében mutassa be anyagát.

A 21. század harmadik évtizedében (ami a kiállítás tervezett életideje) is aktuális tematikaként szerepel a tárlatban a regionalitás kérdésköre. A Kárpát-medence népi kultúrájának földrajzi-territoriális megközelítése a múzeumi gyűjtemények tükrében illetve az etnocentrikus és az „Európa kitsinyben”-gondolat ütköztetése számos példán keresztül megvalósítható. A magyar népi kultúra Kelet és Nyugat közötti kapcsolatrendszerével mellett az évszázados folyamatként elemezhető őshaza és rokonságkutatás is a tematika

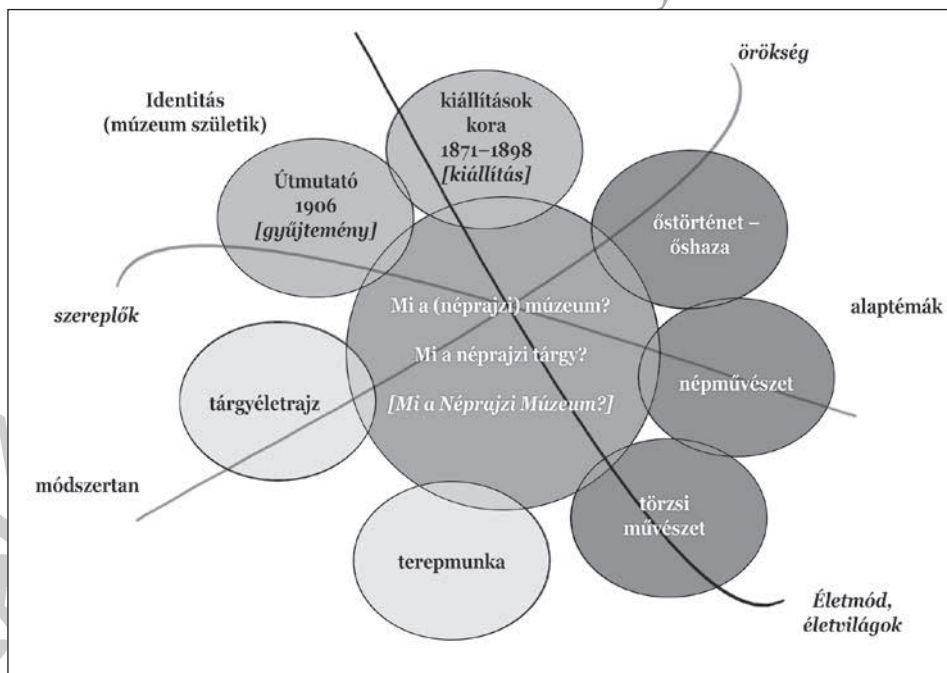
részét képezi. A turanizmus és a finnugor rokonságot kutatás paradigmáinak tárgyi lenyomatai a múzeum egyedülállóan gazdag vonatkozó gyűjteményeiben szerepelnek (vö. pl. Ablonczy 2016: 38–41, 57–59, 74–75). Hasonló intézménytörténeti és gyűjteményi formációs jellemzőkkel bírnak az ősfoglalkozási tárgyak történeti olvasatának kísérletei is (Fejős 2003). Az Észti Nemzeti Múzeum új épületében megvalósult finnugor állandó kiállítás tapasztalatai új szempontokat kínálnak saját vonatkozó kérdésfelvetéseinkkel kapcsolatban is (Karm–Leete 2018: 197–200). Az őshazakutatás, őstörténet mint korszakon átívelő, tudományos probléma/kérdésfeltevés bemutatását a különböző elméletek előretörése – háttérbe szorulása állandó időbeli hullámzásának felvállalásával lehetséges hitelesen elemezni.

Az állandó kiállításban markáns szerepet játszik a terepmunka mint az antropológia megkülönböztető jegye, a néprajzi tudományok legfontosabb módszertani sajátossága. Jellemzője, hogy térhez, lokalitáshoz köti a vizsgált kulturális jelenséget, társadalmi problémát. A tárgygyűjtés minden esetben szelekció, amikor a gyűjtő és/vagy adatközlő valamilyen szempont alapján választ, kategorizál, hangsúlyokat tesz ki a tárgyak körében, és kijelöli a múzeumba kerülő tárgyakat. A terepről bekerülő tárgyak egy etnográfiai múzeum számára alapvető fontosságúak, összekapcsolják a kutatást a tárgyi világgal, a lokalitást az interpretációval, amelynek ebben az összefüggésben az ideiglenességét is indokolt hangsúlyozni.

A Néprajzi Múzeum gyűjteményének kialakulása és vele párhuzamosan a néprajzi tárgyak gyűjtése összefügg a kiegyezés korának Magyarországa majd a Monarchia felgyorsuló gazdaság, társadalom és politikatörténeti folyamataival és természetesen a korszak tudományos, múzeumalapító törekvéseivel (Apor 2015: 35–36, 39). Ennek a korai és a legjelentősebb gyűjtésekkel is járó korszaknak a bemutatása segít megérteni a néprajz, a néprajzi tárgy a népi kultúra iránti érdeklődés kialakulását. A soknemzetiségű Magyarország felfogása rajzolódik ki a korabeli világ- és országos kiállításokon, létrejönnek és geográfiailag állandósulnak máig ható kulturális és szimbolikus forráshegyek. Ezek látványos kifejeződései a modernizálódó ország elképzelt közösségének, amely egység az etnikusan és kulturálisan elképzelt sokszínűség foglalatára. A nemzeti kultúra kidolgozása az európai beilleszkedés, a nemzetek Európája megeremelésének folyamata is.

Az új állandó kiállításban elengedhetetlenül fontos a kulturális örökség múzeumi értelmezésére hangsúlyosan építeni (Hoelscher 2011: 203–205, Fejős 2017: 124, Sonkoly 2009: 199). Az örökség, mint nemzetközi kulturális és politikai jelenség, egyetemesnek, globális kategóriának szánt terminus viszonylag új a múzeum és a kultúra, kultúrapolitika területén (Simon 2016: 643–644). Az örökség, mint jelenség a közös értékek megóvása mentén jelenik meg, hasonlóan a 19. század vége veszélyeztetettnek, mulandónak vélt tárgyainak múzeumi térben való megmentéséhez. A múzeum tekintetében az egyik fontos kérdés, hogyan illeszkedik bele az eddigi történetébe, milyen szálakon keresztül, milyen formában és milyen mértékben érinti a múzeumot, milyen szerepet játszik maga a múzeum a használatában, formálásában. A Néprajzi Múzeum egyedülálló emlékművet őriz, közösségi identitások számára referenciát jelent. Az örökségközösség koncepciója magát az örökségtartalmat és az értékképzés jellegét is módosítja a múzeumi értelmezés keretei között (Kaplan 2011: 153–168).

1. Részlet az új állandó kiállítás koncepcióját előkészítő munkaanyag egyik korai változatából

A fenti ábra az imént röviden jelzett tematikai egységek komplexitását, összefüggéseit és kapcsolatait érzékelteti a hosszú előkészítő folyamat egy korai állomásán. Az ábra a koncepció kidolgozásának munkafázisában készült, a Néprajzi Múzeum munkatársai által megvitatott belső munkaanyag részeként 2018. szeptemberében. Látható, hogy a tematikus elemeket összeköti és átjárja három további szál: az életmód-életvilágok kutatásai, a múzeumi szereplők és az örökség tematikái. A koncepcionális elemek három nagyobb egységbe sorolhatók: az egyik az intézményi identásra reflektáló, a második a néprajzi múzeumi módszertant elemző és a harmadik a múzeum másfél évszázados gyűjteményi formációs folyamataiból kirajzolódó alaptémák köre.

A jelenleg zajló állandó kiállítás tervezési komplex program alaptételként kezeli, hogy a Néprajzi Múzeum legerősebb identitása történeti öröksége, azaz a gyűjteménye. Az intézmény feladata ennek az örökségnek a hiteles képviselése. A Néprajzi Múzeum komplex gyűjteményi struktúrája kiváló lehetőséget teremt arra, hogy saját tárgyát – a kultúrát és a társadalmat, illetve annak hétköznapi és populáris jelenségeit – átfogóan, nemzetközi kitekintésben tárgyalja új állandó kiállításain. (Castells 2012: 37–38.) A terveink szerint az új kiállítások 2021-ben már látogathatóak lesznek (az új koncepcióról lásd: Kemecsi 2015, 2016.) S ezekben a kiállításokban a tanulmány címében jelzett tárgyak, szövegek és szimbólumok egymással szoros összefüggésben együttesen segítik az intézményi küldetésnek megfelelő értékek továbbadását.

SZAKIRODALOM

Ablonczy Balázs

2016 *Keletre, Magyar! A magyar turanizmus története*. Jaffa Kiadó, Debrecen.

Apor, Péter

2015 *Museums of Civilization, Museums of State, Museums of Identity: National Museums in Europe, 1918–2000*. In: Aronsson, Peter – Elgenius, Gabriella (eds.): *National Museums and Nation-Building in Europe 1750–2010. Mobilization and Legitimacy, Continuity and Change*. Routledge, London–New York, 33–65.

Bedford, Leslie

2014 *The Art of Museum Exhibitions. How Story and Imagination Create Aesthetic Experiences*. Left Coast Press, London–New York.

Beltrán, Pepe – Saiz, Diego – Cardona, Gisbert Vicent

2018 *Beyond Hollywood. Identitats Indígenes Nord-Americanas*. Museu Valencià D'Etnologia, Valencia.

Black, Graham

2012 *Transforming Museums in the Twenty-first Century*. Routledge, London–New York.

Bonnot, Thierry

2014 *L'Attachement aux choses*. CNRS, Paris.

Boyle, Alison – Hagmann, Johannes-Geert

2017 *Challenging Collections. Approaches to the Heritage of Recent Science and Technology*. Smithsonian Institution Scholarly Press, Washington.

Castells, Manuel

2012 *Múzeumok az információs korszakban* In: Palkó Gábor (szerk.): *Múzeumelmélet. A képzeletbeli múzeumtól a hálózati múzeumig*. Petőfi Irodalmi Múzeum – Ráció Kiadó, Budapest, 30–43.

Chamier, Serge

2013 *Écomusées: structures porteuses de ressources pour l'avenir*. In: Mazé, Camille – Poulard, Frederic – Ventura, Christelle (éd.): *Les Musées d'ethnologie. Culture, politique et changement institutionnel*. CTHS, Paris, 271–294.

Fejős Zoltán

2003 *Ósfoglalkozási képek*. Néprajzi Múzeum, Budapest.

2014 *A mindennapi múzeumi gyűjtése*. In: Orbán Katalin – Gács Anna (szerk.): *Emlékkerti kőröslán. Írások György Péter 60. születésnapjára*. ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 313–322.

2017 *Új helyek, új metaforák. Közelitések a jelenkor múzeumi etnográfijához*. (Studia Folkloristica et Ethnographica, 67.) Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.

Fejős Zoltán (főszerk.)

2000 *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Néprajzi Múzeum, Budapest.

Fejős Zoltán (szerk.)

2006 *Huszka József, a rajzoló gyűjtő*. Néprajzi Múzeum, Budapest.

2008 *Legendás lények, varázslatos virágok – a közkedvelt reneszánsz*. Néprajzi Múzeum, Budapest.

Ferracuti, Sandra – Frasca, Elisabetta – Lattanzi, Vito (eds.)

2013 *Beyond Modernity. Do Ethnography Museums Need Ethnography?* Espera Libreria Archeologica, Rome.

Foster, Hannah Daisy

2018 *Közösségi múzeum*. In: Frazon Zsófia (szerk.): *...Nyitott múzeum... Együttműködés Részvétel Társadalmi múzeum*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 86–94.

Foster Hannah Daisy – Földessy Edina – Hajdu Ágnes – Szarvas Zsuzsa – Szeljak György (szerk.):

2018 *Többszólamú múzeum. Néprajzi múzeumi dilemmák a 21. század elején*. Néprajzi Múzeum, Budapest.

Frazon Zsófia

2011 *Múzeum és kiállítás. Az újrarajzolás terei*. Gondolat – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs.

- Frazon Zsófia (szerk.)
2018 *...Nyitott múzeum... Együttműködés Részvétel Társadalmi múzeum*. Néprajzi Múzeum, Budapest.
- Frazon Zsófia – Wilhelm Gábor (szerk.)
2016 *Perspektívák – művészet és etnográfia*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest.
- Fyfe, Gordon
2011 *Sociology and the Social Aspects of Museum*. In: Macdonald, Sharon (ed.): *A Companion to Museum Studies*. Wiley–Blackwell, Oxford, 33–49.
- Gonseth, Marc-Olivier – Glauser, Julien – Knodel, Bernard – Laville, Yann – Mayor, Grégoire – Rogger, Isadora – Sanchez del Olmo, Sara – Schinz, Olivier
2018 *L'impermanence des choses*. Musée d'ethnographie, Neuchâtel.
- György Péter
2013 *Múzeum A tanuló-ház. Múzeumelméleti esettanulmányok*. (MúzeumCafé könyvek, 1.) Szépművészeti Múzeum, Budapest.
- Harris, Claire – O'Hanlon, Michael
2018 *A néprajzi múzeum jövője*. In: Foster Hannah Daisy – Földessy Edina – Hajdu Ágnes – Szarvas Zsuzsa – Szeljak György (szerk.): *Többszólamú múzeum. Néprajzi múzeumi dilemmák a 21. század elején*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 10–23.
- Hoelscher, Steven
2011 *Heritage*. In: Macdonald, Sharon (ed.): *A Companion to Museum Studies*. Wiley–Blackwell, Oxford, 198–218.
- Kaplan, Florá S.
2011 *Making and Remaking National Identities*. In: Macdonald, Sharon (ed.): *A Companion to Museum Studies*. Wiley–Blackwell, Oxford, 152–169.
- Karm, Svetlana – Leete, Art
2018 *Az etnográfiai látványosság etikája. Az Észet Nemzeti Múzeum finnugor kiállítását előkészítő folyamat tanulságai*. In: Foster Hannah Daisy – Földessy Edina – Hajdu Ágnes – Szarvas Zsuzsa – Szeljak György (szerk.): *Többszólamú múzeum. Néprajzi múzeumi dilemmák a 21. század elején*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 186–207.
- Kemecsi Lajos
2015 *Tervek és koncepciók. A Néprajzi Múzeum új épülete által kínált lehetőségek és kihívások*. *Ethnographia* 126. (3) 489–503.
2016 *A Néprajzi Múzeum új épületének tervei*. *Néprajzi Értesítő* XCVII. 17–35.
- Kovács Dániel
2017 *Csodák, receptek, anomáliák. Bilbao, Berlin és Párizs hatása múzeum és építészet viszonyára*. *Múzeumcafé* 58. (2) 89–128.
- Macdonald, Sharon
2016 *New Constellations of Difference in Europe's 21st-Century Museumscape*. *Museum Anthropology* 39. (1) 4–19.
- Pagani, Camilla
2018 *Néprajzi múzeumok: egy új paradigma felé? Az etnográfian túl: a „kannibál” örökség és új definíciók keresése*. In: Foster Hannah Daisy – Földessy Edina – Hajdu Ágnes – Szarvas Zsuzsa – Szeljak György (szerk.): *Többszólamú múzeum. Néprajzi múzeumi dilemmák a 21. század elején*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 24–43.
- Plankensteiner, Barbara (ed.)
2018 *The Art of Being a World Culture Museum. Futures and Lifeways of Ethnographic Museums in Contemporary Europe*. Weltmuseum, Wien.
- Schindlbeck, Markus
2016 *The (Im-)Possibilities of Exhibiting the Sacred/Secret: Diskussing (Open) Secrets*. *Baessler-Archiv Beiträge zur Völkerkunde* 63. 7–34.
- Schmelz, Bernd (hrsg.)
2013 *Warum ist ein Museum für Völkerkunde wichtig für Hamburg? Festschrift für Wulf Köpke zum 60. Geburtstag*. (Neue Folge Band, 45.) Museum für Völkerkunde Hamburg, Hamburg.

Shelton, Anthony Alan

2011 Museums and Anthropologies: Practices and Narratives. In: Macdonald, Sharon (ed.): *A Companion to Museum Studies*. Wiley–Blackwell, Oxford, 64–80.

Simon Krisztián

2016 A hagyomány és a kulturális örökség fogalma. In: Bihari Nagy Éva – Keményfi Róbert – Marinka Melinda – Kavecsánszki Máté (szerk.): *Diptichon. Tanulmányok Bartha Elek tiszteletére. Társadalom – modernitás – módszerek*. (Studia Folkloristica et Ethnographica, 65.) Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen, 642–663.

Sonkoly Gábor

2009 Léptékváltás a kulturális örökség kezelésében. *Tabula* 12. (2) 199–210.

Thiemeyer, Thomas

2017 The Storeroom as Promise: The Discovery of the Ethnological Museum Depot as an Exhibition Method in the 1970s. *Museum Anthropology* 40. (2) 143–157.

Wilhelm Gábor

2016 Az állandó kiállítás: a jó, a rossz és a „szükséges”. *Néprajzi Értesítő* XCVII. 127–138.

Watremez, Anne

2018 Társadalmak és kultúrák újfajta megközelítései. Társadalmi múzeumi kísérletezések az elmúlt harminc évben. In: Foster Hannah Daisy – Földessy Edina – Hajdu Ágnes – Szarvas Zsuzsa – Szeljak György (szerk.): *Többszólamú múzeum. Néprajzi múzeumi dilemmák a 21. század elején*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 60–73.

OBIECTE, TEXTE, SIMBOLURI. CÂTEVA CONSIDERENTE DESPRE NOUA EXPOZIȚIE PERMANENTĂ A MUZEULUI ETNOGRAFIC DIN BUDAPESTA

Scopul acestei lucrări este de a sintetiza ideile despre noua expoziție permanentă a instituției, care se află aproape de finalizare. Noile oportunități survenite cu mutarea Muzeului Etnografic în noua sa clădire sunt în legătură nu numai cu schimbarea locației, ci și cu procesul de reînnoire, care o acompaniază. Ca și instituție identitatea muzeului este definit în mare măsură de cea mai importantă avere istorică – colecția sa – și de vocația sa de a duce această avere înainte în timp. Acestea sunt în sine suficiente pentru a permite instituției să-și formuleze obiectul expunerii – cultura, societatea, respectiv fenomenele cotidiene și populare legate de acestea – inteligibil și în concordanță cu perspectiva internațională. Prevăzut să fie deschis publicului în parcul central în 2021, Muzeul Etnografic stă pe cei doi piloni gemeni ai săi constituiți din colecția sa și misiunea sa științifică și socială.

OBJECTS, TEXTS, SYMBOLS. THOUGHTS ON THE NEW PERMANENT EXHIBITION OF THE MUSEUM OF ETHNOGRAPHY (BUDAPEST)

The purpose of this study is summarising the issues surrounding the institution's nearly completed new permanent exhibition. The opportunities afforded by the Museum of Ethnography's relocation to its new building relate not only to its change of site, but also to the process of renewal that accompanies it. As an institution, the museum's identity and mission are most strongly defined by its greatest historic asset – its collection – and by its call to carry this asset forward into the future. These are, in and of themselves, sufficient to enable the institution to deliberate on such things as constitute its express subject matter – culture, society, and the everyday and popular phenomena these admit – comprehensively and with reference to the international dimension. Projected to open in its new City Park location in 2021, the Museum of Ethnography rests, therefore, upon the twin pillars of its collection and its scientific and social mission.